

Пясецький В.К.

**ДОДАТКОВІ ДАНІ ПРО
АШЕЛЬСЬКЕ
МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ
МЕДЖИБІЖ**

У статті подаються деякі нові дані стосовно геології та археології ашельського місцезнаходження Меджибіж у верхів'ї Південного Бугу. Частина цих даних розглядається критично.

Про ашель Меджибожа вже виходила друком стаття автора Пясецький 2001, с.125-134). Нині виникла потреба додати до неї деякі важливі доповнення.

У зв'язку з тим, що за палеонтологією і почасти палінологією дані В.І.Бондарчука, П.Ф.Гожики, Л.І.Рековця, М.С.Комар) алювіальні відклади, що містять кам'яні вироби, датуються завадівським лихвинським) часом, ці вироби попередньо віднесено до середнього ашелю. Проте за археологічними ознаками вироби можуть датуватися в рамках ашелю і якимось інакше але як саме – поки що невідомо).

Є вагомні докази, щоб підтвердити стратифікацію, запропоновану автором у вищезгаданій статті для субаеральних відкладів, які перекривають завадівський алювій в пункті 1 рис.1) місцезнаходження. Докази з'явилися в 2000 році, коли стаття 2001 року була вже в друці. Наведемо ці докази.

Є свідчення, що невеликий гранітний кар'єрчик в пункті 1 місцезнаходження з'явився ще на початку ХХ століття. Закладений він був на кінці короткого, але високого мису, який на невеликій відстані переходить в схил плато рис. 2). Очевидно цей кар'єрчик був закладений тут тому, що на кінці мису на денну поверхню виходили граніти, а потужність осадових відкладів тут була незначна. Невдовзі в західному напрямку вона швидко збільшилась, і кар'єр закинули. Той факт, що пункт 1 знаходиться на мисі, є дуже важливим для розуміння геологічного розрізу субаеральної товщі в цьому місці, що побачимо нижче.

Геологічний розріз в пункті 1 було представлено у вигляді колонки в статті 2001 року. У 2000 році складено розріз – замальовку західної стінки розкопу, але не була достатньо розчищена північна частина цієї стінки, тому на

Piasetski V.K.

**ADDITIONAL DATA
ON ACHEULEAN
LOCALITY
OF MEDZHYBIZH**

замальовці ряд контактів показано пунктиром рис. 3).

Як бачимо, типово делювіальний суглинок чи важкий супісок) шару 6 залягає з різким кутовим, ерозійним і, як побачимо далі, з великим часовим неузгодженням на завадівському алювії. Щось подібне, напевне, можна спостерігати і в південній частині західного борту кар'єру. І всі шари, що залягають вище шару 6 у північній частині розкопу, теж мають падіння на північ, тобто ці шари повторюють рельєф мису, вірніше – сучасний рельєф унаслідок давній рельєф. У той же час завадівський алювій із сучасним рельєфом не пов'язаний, хіба що голоценова долина Південного Бугу значною мірою тут знаходиться в межах долини Пра-Бугу. Це означає, що субаеральні відклади в пункті 1 дуже відірвані в часі від терасового алювію, який залягає нижче.

Вік верхнього похованого ґрунту автором був визначений як дофіновський штильфрид В), тим більше, що в цьому ґрунті були знайдені пізньопалеолітичні кремені. У зв'язку з тим, що ніякої часової перерви між шарами, які лежать нижче, аж до шару 6 включно, не фіксується, то далі можливий простий перелік: вік шару 4 – bg, шару 5 – vt, шару 6 – формально, – ud, і ніяких спекуляцій на цю тему, здається, бути не може.

Взагалі-то ерозійні процеси інтенсивно розвиваються в міжльодовиків'я і в достатньо теплі міжстадіали, а в льодовиків'я, в тому числі і в калінінське валдайське), з початком якого синхронізується удайський горизонт, в значній мірі йшов занос ерозійних форм рельєфу еоловим пилом. Тому делювіальний суглинок шару 6 може відноситись до витачівського відносно теплого часу, куди відноситься похований ґрунт шару 5. У яких кліматичних умовах утворився шар 6 – поки що незрозуміло, бо з цього шару отримані

занадто невиразні палінологічні спектри. В майбутньому будуть отримані, мабуть, більш яскраві спектри і буде уточнений геологічний вік шару 6. А поки що на розрізі рис. 3) цей шар відноситься до витачівського чи удайського часу. Отже, мис існував вже тоді. Продовжував, звичайно, він формуватись і пізніше, включаючи і голоцен. І не дарма на цьому мисі виникла пізньопалеолітична майстерня. Не дарма тут і менша потужність причорноморського і бузького лесу.

Під час формування шару 6 проходила дуже інтенсивна ерозія. Вона зрізала частину завадівського алювію, бо ж не дарма в типово делювіальному суглинку шару 6 є пилок водно-прибережних рослин. Можна допустити, що ерозією було знищено і ряд доудайських чи довитачівських) горизонтів. Інша справа, що деякі горизонти лесів і викопних ґрунтів могли не утворитись. В пункті 1 маємо випадок, коли суто геологічна стратиграфія не допомагає визначити геологічний вік алювію тераси. За геологічними даними цей вік, здавалось би, прилуцький микулинський), тоді, як насправді, він завадівський.

Кілька слів про результати палінологічних аналізів алювіальних відкладів в пункті 1. Хоч займатись аналізом таких відкладів – справа невдячна, все ж були отримані достовірні результати, що базальний горизонт терасового алювію утворився в кліматичному оптимумі додніпровського міжльодовиків'я. Цей базальний горизонт малопотужний, але це не означає, що оптимум був короткотривалим. Достовірні і дані, що прісноводний мергель шару 9 утворився в холодних кліматичних умовах. Що стосується результатів аналізів руслових пісків, то в них виявлений пилок екологічно несумісних видів дерев – холодолюбивих і теплолюбивих. Справа в тому, що при високих повенях під руслом ріки могла зрушуватись вся товща осадів і пилок теплолюбивих рослин змішувався з пилком холодолюбивих, і потім виникали змішані палінологічні спектри. Так що наявність пилку дуба в зразках 11, 9, 8 і 7, дуже невеликої кількості пилку липи і граба в зразках 11 липа) і 9, 7 граб) (Пясецький 2001, с. 130, рис. 3) навряд чи потрібно брати до уваги. До речі, і мікротеріофауна в руслових пісках теж може бути змішаною.

Що стосується пізнього палеоліту в пункті 1, то маємо справу з невеличкою за площею майстернею, до того ж, майже повністю знищеною кар'єром. При розширенні верхньої

частини розкопу на захід ніяких пізньопалеолітичних кременів не трапилось.

В 2006 році в поважному англійському журналі про Меджибізьке місцезнаходження вийшла стаття (Rekovets, Chepalyga, Povodyrenko 2006, pp. 1-11). В цій статті є, м'яко кажучи, дуже дивні речі. Так, на сторінці 9, fig. 6,3 зображено видовжений кремінний відщеп, який походить з шару 10 пункту 1 згідно з нумерацією шарів цих авторів, тобто – з верхньої частини завадівського алювію fig. 2 і 3). І цей відщеп чомусь віднесений до мустьє, щоправда із знаком запитання. Вік мустьє, на нашу думку, не може бути більш раннім за вік прилуцького (микулинського) горизонту. Можливо, що раннє мустьє, взагалі, починається з витачівського часу. Може здаватись парадоксальним, що цей відщеп може мати той самий вік, що й артефакти, які залягають у підшві терасового алювію. І справді: давня стоянка існувала десь поблизу берега Пра-Бугу. При боковій ерозії ріки в кліматичному оптимумі міжльодовиків'я вона була розмита, очевидно, лише частково, і кремінь потрапив на дно ріки, долина якої ще не була заповнена алювієм. Сюди потрапили і кістки тварин. Далі долина ріки в значній мірі заповнилась алювієм. Бокова ерозія в цей час в районі давно покинутої стоянки поновилась і згаданий «мустьєрський» відщеп потрапив вже в верхню частину алювію. Невеликий кремінний відщеп виявлений автором в пункті 1 теж в верхній частині алювію (Пясецький 2001, с. 128, с. 130, рис. 3). Поодинокі кістки тварин, які зустрінуті тут, як це було відмічено, сильно звітрілі, що легко пояснити. Незрозуміло тільки чому не пацінований відщеп.

Публікує Л.І. Рековець на сторінці 9, fig. 6,b і уламок широкої пізньопалеолітичної пластини. Під цим рисунком є підпис, що походить ця пластина з шару лесу, щоправда із знаком запитання. На одній із сторінок статті Л.І. Рековець сповіщає, що знайшов він цю пластину і ще невелику кількість пізньопалеолітичних виробів на схилі борта кар'єру.

А справа ось в чому. Як говорилось в нашій статті 2001 року, деяку кількість пізньопалеолітичних виробів разом з гранітною наковаленкою було виявлено в дофіновському похованому ґрунті. Ці предмети були покладені поблизу борту кар'єру, щоб забрати їх з собою наступного дня. В наступний день виявилось, що хтось скинув ці знахідки в воду, а частину - на схил борту кар'єру. Я ці малоцінні в науковому плані предмети збирати не став, а потім їх підібрав Л.І.Рековець. Він, звичайно, читав

статтю автора цих рядків 2001 року. Але очевидно читав недостатньо уважно, бо якби уважно, то йому було б відомо, що пізньопалеолітичні знахідки походять не з лесу, а з дофіновського похованого ґрунту.

Кремінні артефакти місцезнаходження автори публікують в рисунках і в фотографіях. В обох випадках це ті самі предмети. В рисунках вони були опубліковані в статі про ашель Меджибожа 2001 року. (Рековец, 2001, с. 136, рис. 1-3). Автори і гадки не мають, що існують правила орієнтації при зображенні кремінних виробів, бо відщепи в їхній статті 2006-го року на fig. 7a і с зображені догори ударними площадками порівн. fig. 6 і fig. 7 в їхній статті).

Перейдемо до питання про те, що пишуть автори і що вони зображають на геологічних розрізах в статті, яка тут розглядається. В зв'язку з тим, що не кожен читач має статтю авторів, то для того, щоб ні у кого не виникла думка, що автором даної статті щось вигадується, наводимо оригінальні рисунки авторів з їхньої статті виконані ксероксом. Номери рисунків авторів збережено fig. 2 і 3). На fig. 2, профіль 1 це наш пункт 1) загальна потужність осадів складає 8 метрів, що неймовірно, бо в нашому розкопі тут по західній стінці вона складала 5,23 м. Як побачимо далі, розкоп Л.І.Рековця розширився в західному напрямі дуже мало і восьмиметрової потужності осадів просто не було звідки взятись. Вертикальний масштаб на профілі 1 не однаковий для субаеральної та алювіальної товщ. Якщо не звернути на це увагу, то створюється викривлене уявлення, що потужність алювію тут більша ніж потужність субаеральних утворень, тоді як в дійсності – навпаки. Доводиться вперше бачити, щоб хтось так складав розрізи, хіба що це якийсь новий «крик моди». На рисунках немає умовних позначень і незрозуміло які осади зображені на розрізах, за винятком тих шарів, збоку яких є підписи і шарів піску. На стор. 2 автори пишуть, що, мовляв, кремінні артефакти залягли безпосередньо на граніті *in situ* тут і далі курсив наш – П.В.) в малопотужній щільній вапняковистій глині *dense marly clay*), а уламки кісток тварин – безпосередньо вище – в карбонатних пісках, гравії і конгломераті. Очевидно, що шар 15 на їхньому розрізі це і є шар гравію і конгломерату. У дійсності в базальній частині алювію є тільки *незначний домішок дрібного кварцового гравію*, а щодо конгломерату, то це вже занадто. І дійсно, у вищезгаданій дуже малопотужній 2-3 см) глині є окремі крем'яні артефакти, разом з одиничними,

дещо обкатаними уламками середньо-сарматського вапняку і деяких інших гірських порід. Оброблений кремінь залягає і вище, в базальному горизонті з домішкою гравію і з кістками тварин. Так що крем'яні ашельські вироби і кістки складають один комплекс. Ні про яку інсїтність в базальному прошарку глини обробленого кременю не може бути мови. А взагалі-то потрібно було б більш детально розібратись з мікстратиграфією базального горизонту.

Феноменальним є розріз, який зображено на fig. 3. Він складений так, що той, хто його складав, мусив стояти позаду відслонень в пунктах 1 і 2 лицем до них, а не попереду цих відслонень див. рис.1). На розрізі fig. 3 пункти 1 і 2 потрібно поміняти місцями. Якщо на fig. 2 в пункті 1 у авторів зображено два поховані ґрунти (і це вірно), то на fig.3 в тому ж пункті їх вже три, причому вони зрізають якийсь потужний ґрунт пункту 2. Де взяли автори розріз в пункті 2 невідомо. Вони розчистку тут явно не робили. Якісь роботи в цьому пункті Л.І.Рековець проводив у 1984 році Рековець 1994, с.32, 33, 46, 50). Геологічний розріз пункту в цій роботі відсутній, і дослідника субаеральна товща явно не цікавила, так само як і будова давнього алювію по вертикалі.

Автор цих рядків мав змогу відвідати Меджибізьке місцезнаходження влітку 2010 року, маючи надію побачити розріз у пунктах 2 і 3 за нумерацією авторів. Як повідомляють автори, розчистки в цих пунктах ставились ними в 2003 році. Але ніяких слідів розчисток виявити не вдалось. Відмічено також, що і розкоп в пункті 1 розширений в західному напрямку зовсім мало, а це свідчить про те, що потужність осадової товщі тут аж ніяк не складає 8 метрів див. вище). Ця потужність авторами вигадана, – невідомо тільки для чого.

В пункті 2 fig. 3 безпосередньо під сучасним ґрунтом зображений якийсь потужний ґрунт, про геологічний вік якого не сповіщається. Цей похований ґрунт тут навряд чи існує, адже в поряд розміщеному глинищі рис. 1) два спарені ґрунти дофіновського часу залягають під причорноморським лесом в інт. 2,25 – 3,0 м. Пясецький 2001, с.128) – явно гіпсометрично нижче верхнього похованого ґрунту в пункті 2.

У своїй статті 2001 року якимось не довелось написати, що на початку 60-х років минулого століття автором був закладений невеликий розкоп в пункті 2 рис. 1). Тоді й особливої потреби писати про це не було. Субаеральні

відклади і контакт алювію з ними розкопом зачеплені не були, однак розріз алювію в цьому пункті по вертикалі тотожний такому з пункту 1, алювій теж з залізисто-марганцевистими бобовинами в верхній частині. Немає тільки, як в пункті 1, прошарку пісковика і прісноводного мергелю, бо це суто місцеві утворення пункту 1. Немає тут і гравійних шарів, які зображені авторами на fig. 3, зате, як і в пункті 1, в підшві алювію були знайдені кістки тварин, які автори на розрізі пункту 2 якраз і не зображають, бо в 2003 році вони тут не копали. Щодо обробленого кременю, то він тоді нам не трапився – мабуть тому, що розкоп був надто малий. Схоже, що розріз пункту 2 автори висмоктали, як кажуть, з пальця. І зовсім немає причин зображати на fig. 3, що алювій пункту 1 молодший за алювій пункту 2, що перший зрізає другий. У цих двох пунктах, крім тотожності будови алювію, про його одночасність свідчить і така дуже важлива потамологічна ознака, як залягання підшви алювію на однаковому гіпсометричному рівні в цих двох пунктах. Хіба що цей рівень в пункті 2 на кілька лише сантиметрів нижчий ніж в пункті 1, бо цей другий пункт знаходиться десь за 300 м вниз по течії ріки. рис.1). У авторів на fig. 3 – все навпаки.

А щодо того, що автори вважають, що алювій пункту 2 і 3 давніший за алювій пункту 1, то роблять вони це на тій підставі, що в пункті 2 знайдені зуби *Arvicola mosbachensis*, яка, можливо, трохи старша, як вважають автори, за *Arvicola* того ж виду з пункту 1. Вони пишуть: «... indicate that the excavation 2 fauna is closer to that of the first lower) alluvium cycle in excavation 1, although it is *probably a little older*» на с. 5 статті). Будучи палеонтологами, автори занадто багато уваги приділяють саме палеонтологічним даним, нехтуючи свідчення геологічні і потамологічні.

Щодо стратифікації розрізу в пункті 3 fig. 2), то не зрозуміло чому тут *лес* шару 2 і *похований ґрунт* шару 3 корелюються з *лесом* шару 7 пункту 1. В зв'язку з тим, що похований ґрунт шару 5 пункту 3 автори корелюють з алювієм шарів 10 і 11 пункту 1 і пишуть, що ця частина алювію можливо відноситься до потягайлівського підгоризонту в рамках завадівського горизонту),

то виходить, що *лес* шару 4 в пункті 3 – дніпровський. І цей *лес* автори співставляють з якимсь утворенням шару 8 пункту 1. Про те, що залягає в пункті 1 над алювієм, йшла мова вище. До речі, дніпровський *лес* в пункті 1 під знаком запитання автори зображають і на fig. 3. Детально розбирати стратиграфію розрізу пункту 3 немає можливості. Потрібно, однак, сказати, що *вся алювіальна товща в пунктах 1-3 одночасова*, хіба що в пункті 3 може краще збережена від дії ерозії верхня частина цієї товщі. Ще раз підкреслимо, що підставою для висновку про одночасність алювіальних товщ є така дуже важлива потамологічна ознака, як залягання підшви алювію у всіх цих пунктах практично на однаковому гіпсометричному рівні. По цій причині і кореляції шарів і горизонтів пунктів 1 і 3 на fig. 2 не слід брати до уваги, бо вони не вірні. Ці кореляції побудовані під ідею, що алювій пункту 1 більш молодий ніж алювій пункту 3 і 2), а ця ідея нічим фактично не обґрунтована. До речі, *вся товщина осадів в пункті 3 у авторів складає 17 метрів*. У дійсності вона має потужність не більше 10 метрів. Якщо ніяких гравійних шарів у пунктах 1 і 2 немає, то невідомо звідки вони могли взятись в пункті 3, а їх зображено тут аж чотири шари 13, 15-17), fig. 2.

Тепер виникла нагальна потреба виконати інструментальне нівелювання як сучасної земної поверхні в усіх пунктах, так і підшви терасового алювію. Це не той випадок, коли можна говорити щось приблизно. Літературні дані Горецький 1966, 1970) і власний досвід свідчать, що навіть невеликі похибки визначення відносної чи абсолютної висоти підшви алювіальних світ призводить до різних непорозумінь. Не завадило б і пройти ручним буром ряд свердловин – скажімо починаючи від пункту 3 по поверхні тераси перехресно до голоценової долини Півд. Бугу з метою встановлення де знаходиться тиловий шов тераси, спробувати підтвердити і геологічною стратиграфією завадівський вік терасового алювію. Потрібно було б виконати палінологічні аналізи похованих ґрунтів у пункті 3, і тоді тільки щось можна говорити про *реальну* стратиграфію субаеральних утворень в цьому пункті. Є надія, що таку роботу хтось у майбутньому виконає.

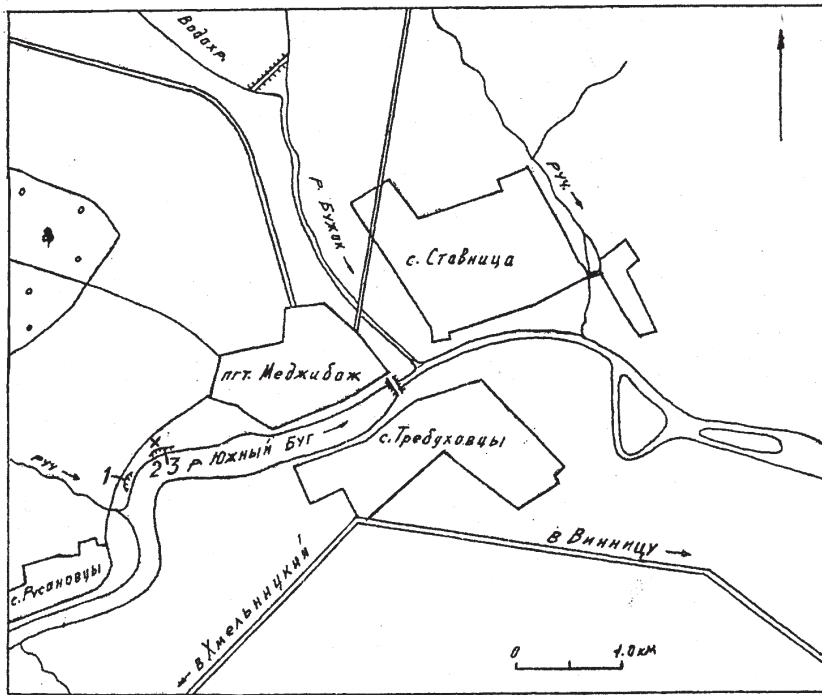

Рис.1. План розміщення ашельського місцезнаходження Меджибіж. 1-3 - Пункти досліджень і їх номери (пункти 1 - 2 автора і Л.І. Рековця, пункт 3 - Л.І. Рековця.). х - глинище

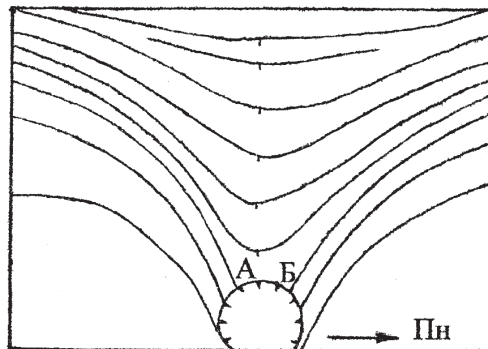

Рис.2. Схематичний план пункту 1. А - Б - лінія геологічного розрізу

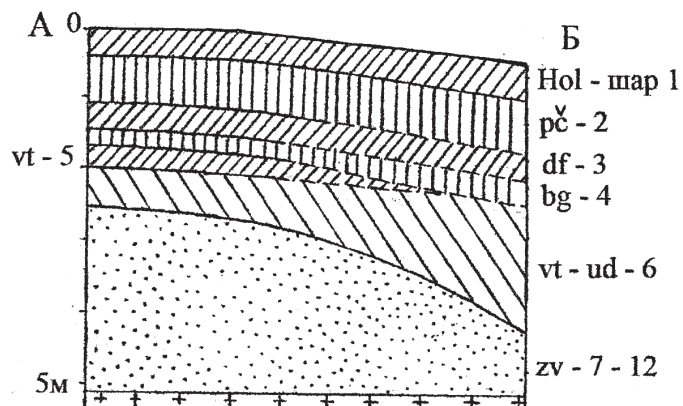

Рис.3. Схематичний геологічний розріз -замальовка по лінії А - Б.

- Сучасний і похований ґрунти	- Суглинок шару 6
- Леси	- Алювіальні відклади

ЛІТЕРАТУРА

Горецкий Г.Н. Долина р. Волги в раннем и среднем антропогене. – М.: Наука, 1966.-412 с.

Горецкий Г.Н. Аллювиальная летопись Великого Пра-Днепра. – М.: Наука, 1970.

Пясецкий В.К. Среднеашельское местонахождение Меджибож. – Киев: Стилос.- Vita antiqua. - № 3-4-2001, - с. 125-134.

Рековец Л.И. Мелкие млекопитающие антропогена юга Восточной Европы. – К.: Наукова думка. – 1994. – 370с.

Рековец Л.И. Териофауна и материальная культура местонахождения Меджибож. – Киев: Стилос.- Vita antiqua. - № 3-4. – 2001. – С. 135-137.

L. Rekovets, A. Chepalyga, V.Povodyrenko. Geology and mammalian fauna of the Middle Pleistocene site, Medzhybozh, Ukraine. – London: Anyrama Devi YP'AGN; TNN SCAN. – JQI: 1365. – 2006.-P. 1-11.

Piasetski V.K.

Additional data on Acheulean locality of Medzhybizh.

Article contains some new information on the geology and archaeology of Acheulean locality of Medzhybizh in the Upper Southern Buh. Certain part of these data are discussed critically.

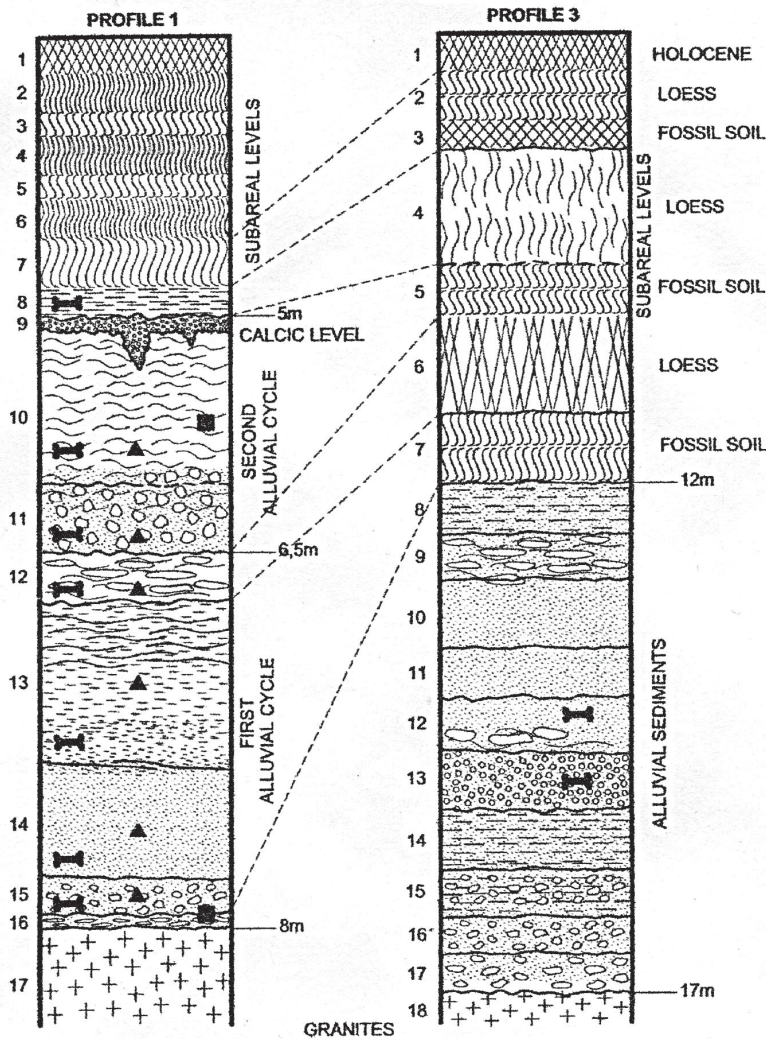

Fig. 2 Correlation profile at Medzhybozh 1 and 3. Numbers: 1 - 17 - sedimentary strata; - mammalian remnants, - moluscan remnants, - artefacts. (Rekovets et al., 2006).

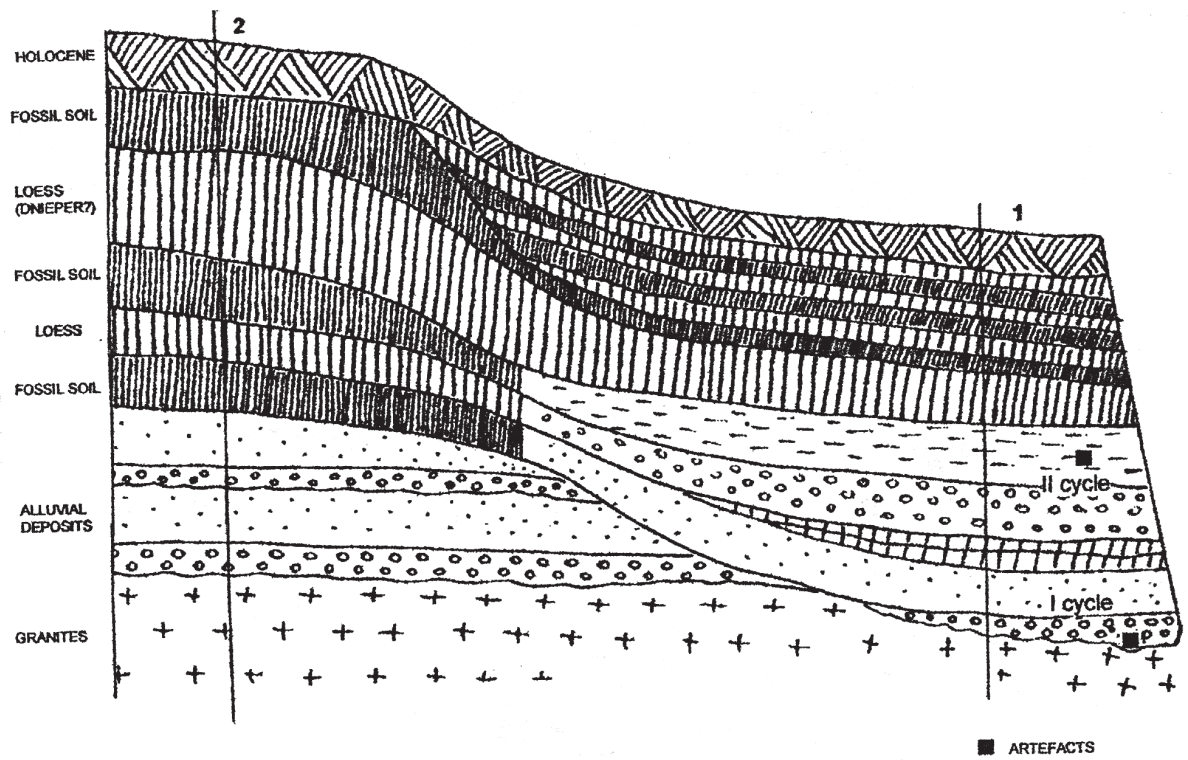

Fig. 3. General geological sequence in exavation 1 and 2. (Recovets et al., 2006).